

Läkartidningen för 100 år sedan

»Dagcenter« för fattiga med tbc

Göteborgs sommarsanatorium – ett projekt som inleddes sommaren 1903 – är ett exempel på hur man vid förra sekelskiftet sökte hitta nya vägar i kampen mot tuberkulosen. I Allmänna svenska läkartidningen nr 4/1904 beskriver 1:e stadsläkaren Karl Johan Geselius och fängelseläkaren Henrik Allard erfarenheter av försöket med något som idag kanske skulle beskrivas som ett »dagcenter« för tbc-vård av fattiga.

II Tuberkulosen var för hundra år sedan ett av de stora gisslen i det svenska samhället. Någon egentlig bot fanns ännu inte – behandlingen bestod huvudsakligen i sanatorievistelser där frisk luft och närande mat var huvudingredienser. Betydelsen av god hygien och förbättrade bostadsförhållanden som förerbyggande åtgärder började vid tiden också att tränga igenom alltmer. Här följer en tidsbild av tbc-vård vid 1900-talets början:

Geselius och Allard berättar att idén utvecklats vid den internationella tuberkuloskongressen i Berlin 1899 som ett sätt att bereda vård till »medellösa sjuka«. Dessa skulle på så vis få »tillfälle att under sommarmånadernas varma dagar få del af en fullt genomförd dietisk-hygienisk friluftsbehandling, under det de tillbringade nätterna i sina resp. hem.«

Svårt hitta lämplig mark

Efter uppmuntrande erfarenheter från sådan verksamhet i flera tyska städer hade de båda författarna under två års tid förgäves sökt lämpliga lokaliseringar (med barrskog) i Göteborgstrakten. När spårvägen byggts ut mot stadsgränsen i sydväst fann man till slut lämplig mark ägd av staden.

»Från spårvägens ändpunkt leder en 15–20 min. lång promenadväg upp till sanatoriet. Platsen är bevuxen med låg tallskog på mot söder sluttande sandgrund. Omgifvande bergåsar gifva ett så godt skydd mot vinden, att trots sommarens tämligen blåsiga väderlek dock alla dagar full vindstilla rådt å sanatorieområdet«, skriver de båda.

Sanatoriet var enkelt – det bestod av tvenne smärre sjukvårdsbaracker, mätande 6 gånger 4,8 meter, »hvilka begagnades till förvaringsrum och som tillflyktsort vid dåligt väder«. Klosett och pissoar hade man också fått till skänks

av staden. Middagsmat (för högst 40 patienter) erhöles gratis från Carnegieska brukets hushållsskola.

Efter upprop i Göteborgs tidningar »inflöto dels kontanta medel, dels gåfvor af filter, liggstolar, böcker, färska tidningar, sällskapsspel etc« så att verksamheten kunde inledas den 25 juni 1903. Från början deltog ett 20-tal patienter för att sedan öka till ett 40-tal.

Primitiva förhållanden

En sjuksköterska anställdes för tillsyn av patienterna, temperaturmätning, vägning, journalföring samt servering av måltiderna. En 17-årig pojke antogs som biträde åt sköterskan för att bli bära liggstolar och sköta diskning.

Att förhållandena likväl var tämligen primitiva framgår av följande skildring:

»Vatten kördes 10 minuters väg i tunna från närmaste vattenledningspost och förvarades vid sanatoriet i sår. Avfall och upphostningar tömdes i en kalkfylld sandgrop i närheten. Afträdetes tömmande besörjdes af renhållningsverket. Å

... redan vid 6- à 7-tiden på kvällen visade patienterna lust att begifva sig hem, trötta af friluftslifvet, och mången sade sig hemma ha återfått den goda och vederkvickande sömn, han förut länge saknat.

trädstammarne uppsattes större spottkoppar för de promenerande, hvarje patient fick sin porslinskopp att användas vid hvilstolen«.

Mjolk tillmättes uppenbarligen ett stort terapeutiskt värde. Dagsransonen per patient var två liter »nysilad mjolk, hållande 3,45 % fett enligt stadskemistens analys«, men åtgången visade sig så småningom stanna vid 1,6 liter i medeltal.

»Dagen tillbragtes å sanatoriet huvudsakligen i hvilstolarne. De friskare patienterna fingo spatsera omkring kortare stunder i omgifvningarna samt selsätta sig med sällskapsspel och andra förströelser. Den friska luften återställde aptiten.«

»Sönnen inställde sig gång efter annan under hvilan i liggstolarne och redan vid 6- à 7-tiden på kvällen visade patienterna lust att begifva sig hem, trötta af friluftslifvet, och mången sade sig hemma ha återfått den goda och vederkvickande sömn, han förut länge saknat.«

Noggrann statistik

Hade då denna behandling någon effekt för patienterna? Geselius och Allard redovisar utförlig statistik. Av de 43 patienterna – för övrigt samtliga obemedlade – som vistats på sommarsanatoriet mer än en vecka betecknades åtta som oförbättrade eller försämrade. Sex av dessa var allvarligt sjuka.

Övriga 35 patienter uppvisade viktökning med från knappt ett kilo till över sex kilo. Hos två av dem bedömdes sjukdomsprocessen fullständigt ha avstannat så att de symtomfria kunnat återgå till sitt arbete.

»De öfriga 33 ha mer eller mindre förbättrade lämnat sanatoriet, flera med goda utsikter att kunna återupptaga sina yrken. 8 af patienterna ha haft mer eller mindre feber, 1 fick svår blodhosta, 2:ne ha haft smärre blodtillblandningar i upphostningen«.

Sanatoriet höll öppet perioden 25 juni till och med 1 september 1903. De sammanlagda utgifterna belöpte sig till kr 2 879:57. •

Uno Käärik
politisk redaktör, Läkartidningen